

Püspökszentelés vagy püspökbeiktatás?

Az Egyházi Képviselő Tanács elnöksége szeptember 4-én kelt leiratában az EKT-tagok tudomására hozta, hogy szeptember 1-jén tartott gyűlésében „meghatározta egyházunk 32. főpásztora püspökszentelési ünnepségének időpontját és helyszínét: 2021. október 9. (szombaton) 15 órai kezdettel, a kolozsvári belvárosi unitárius templomban”, sajnos a pandémia felülírta mind az elnökség, mind az Egyházi Képviselő Tanács terveit és a beiktatás egyelőre elmaradt.

Nem mehetek el azonban szó nélkül az EKT által szeptember 10-én kiküldött meghívó mellett, hiszen az egy olyan hittudományi fogalmat használ, ami eddig ismeretlen volt az unitárius teológiában és liturgiában, ez pedig a püspökszentelés. A vargyasi zsinaton 1999-ben elfogadott szertartási rend is csak a lelkész- és templomszentelés fogalmát ismeri. A püspökbeiktató istentisztelet rendjét az említett zsinat elfogadta, az egyházi jogszabályok értelmében ez a követendő szertartási rend, így minden bizonnyal az új egyházi vezetés figyelmeltensége vagy tollhibája lehetett a „püspökszentelésre” való meghívás.

Teológiai stúdiumaink során azt tanultuk, hogy csak az Isten szent, az ő tiszteletére ki lehet választani épületeket, tárgyakat, és ezeket rituálisan fel is lehet szentelni, de ez csak annyit jelent, hogy ezeket a helyeket, tárgyakat Isten szolgálatába állítják. Személyek is felszentelhetők, kérdés csupán az, mit értünk mi, unitáriusok a szentelés alatt. Ebben a kérdésben úgy gondolom, elegendő eligazítást ad az unitárius lelkészi oklevél szövege. Eszerint a lelkészi szolgálatra elhívott és képesített személyeket a zsinaton, a régi gyakorlat szerint a püspök és esperesek kezüknek fejére tételével, „esedezve számára az egy élő Istentől az igaz hit világosságát és a szentlélek erejét”, felhatalmazzák „az unitárius lelkészi hivatással járó minden jognak és kötelességnek teljesítésére és gyakorlására, Jézus evangéliumán alapuló unitárius keresztény vallásunk igazságainak hitelveink szellemében és irányában való tanítására és hirdetésére, hogy az a gondjára bízott lelkek üdvére, anyaszentegyházunk épülésére, Istenországa terjesztésére, az igazság, szeretet és béke előmozdítására szolgáljon”.² A (fel)szentelést nem egyes

¹ Kovács Sándor (Brassó, 1968) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának egyháztörténet-tanára. Elérhetősége: sandor.kovacs@unitarius.org.

² Az 1996-ban kiadott lelkészi oklevél szövege.

személyek, hanem az „Unitárius Egyház püspöke, esperesei és zsinata” végezték. A lelkézszentelés annak kifejezése, hogy az Isten szolgálatába állók magukat a Szent szolgálatára elkötelezték, ez azonban semmiféle szentségállapotot nem ad a lelkésznek. A szolgálat mibenlétére (a szentlélek által közvetített karizmákra) a lelkési oklevél szövege utal, ezek pedig: a tanítás (prófétálás), hit és szeretet. A lelkézszentelés tehát szimbolikus cselekmény, annak kifejezése, hogy a szolgálatot vállaló lelkészt Isten elhívta és „a maga szolgálatára elkötelezte, tehát kész a Lélek által felruházni azokkal a kegyelmi ajándékokkal, amelyek erre a szolgálatra szükségesek.”³ Akiket az unitárius egyházban lelkési szolgálatra felszenteltek, azok függetlenül attól, hogy milyen tisztséget töltenek be, a lelkési hivatással járó jogokat és kötelességeket gyakorolják. Az unitárius egyházban nincsenek ún. egyházi rendek, „különböző szentség hatalommal felruházott” méltóságok. A lelkészek, esperesek és a püspök is „egyformán »minister verbum Dei«, az Ige egyszerű szolgálója. A természetes képességeiben, arravalóságában, általában a talentumaiban lehet egyik több, mint a másik, de a kharizmákban [...] nincs több vagy kevesebb [...]. Aki egyszer felszenteltetett az egyház által a lelkipásztori szolgálatra, az Ige hirdetésére [...], nincs szüksége annak, hogy újból és újból felszenteltessék, de nem is szabad azt ismételtetni. A felszentelés megismétlése a püspöki hivatalba való beiktatás esetén azt jelenti, hogy a püspök magasabb kegyelmi ajándékokkal ruháztatik fel, tehát magasabb szentségállapotban lévén, olyan javakat tud adni vagy közvetíteni, amelyeket a csak lelkipásztori tisztségekben forgolódók nem tudnak. Ha ezt a felfogást valljuk, úgy készen van a »papi rend« után a »püspöki rend«, de akkor meg fel kell szentelni az »esperest«, mint a második egyházi rendhez tartozót, mint olyan valami közlélynyt, aki magasabb kharizmákkal rendelkezik, mint a lelkipásztor, de kisebbekkel, mint a püspök [...]»⁴

Az unitárius egyházi törvények szerint püspök csak a felszentelt papok közül választható, ezért nem kellett az unitárius püspököt felszentelni, indokolatlan tehát az Egyházi Képviselő Tanács részéről efféle kifejezéseket használni.

Hogy a püspökbeiktatás hogyan vált szenteléssé, azt a főtanácsi és zsinati jegyzőkönyvek, majd az írott sajtó segít megérteni, előtte azonban érdemes megvizsgálni az unitárius püspöki hivatal kialakulását.

³ TAVASZY Sándor, „Lelkézszentelés és püspökszentelés”, *Kálvinista Világ* 7., 2. sz. (1933): 14.

⁴ Uo. A református zsinat 1932-ben tette (újból) kérdéssé, hogy felszentelhető-e a református püspök. Hosszú vita és a teológiai tanárok véleményének meghallgatása után a zsinat nagy többsége a felszentelés mellett szavazott. Tavasz 1933-ban írott rövid eszmefuttatása a zsinaton képviselt álláspontjának kifejtése.

Erdélyben a szabad püspökválasztást a különféle országgyűlési végzések, majd az *Approbatæ Constitutionók* szavatolták.⁵ Az unitárius püspököt legrégebbi egyházi forrásaink *superintendentens*, illetve *episcopus* néven említik. Az egyházi törvényeket (kánon) összegyűjtő Mikó Lőrinc jogász szerint a püspöki hivatalt „mindig szabad választás útján töltötte be a zsinati gyűlés”.⁶ A legrégebbi protocollumokban látni – az 1636 előtti püspökválasztásról sajnos nem maradt fenn jegyzőkönyv –, hogy Beke Dánielt,⁷ Járai Jánost,⁸ Koncz Boldizsárt,⁹ Szent-

⁵ „A négy recepta religion lévők közül a fellyül megnevezett Reformata Evangelica, Lutherana vagy Augustana, Unitaria vagy Antitrinitaria religion levőknek tulajdon püspökjök magok vallásán lévők legyenek, a Catholicusoknak vagy pápistáknak penig Vicariusok, kik az ő religiójok és inspectiojok alatt az egyházi rendekre vigyázzanak, mindazáltal az eleitől fogván observaltatott usus szerint, akik a püspökségre vagy Vicariusságra választatnak, az ő közönséges egyházi gyülekezeteknek tetszésekből és végzésekből, azok a fejedelmektől confirmáltassanak (non obstantibus tamen regni legibus ac usu roboratis consuetudinibus), mellyek szerint mind a püspök, esperesek a visitatiók állapottyában procedályanak, kiki a maga inspectioja alá biztatott, és ez ideig observaltatott usus szerint.” *Approbatæ Constitutiones Regni Transylvaniae...*, Pars I., tit. 1., art. 9. (Várad, 1653).

⁶ Mikó Lőrincz, *Az erdélyi unitárius vallásközönség igazgatási rendszere* (Budapest, 1931), 29.

⁷ Sepsiszentiványi Beke Dánielt 1636. december 17-én választották meg a dicsőszentmártoni zsinaton. Lásd *Protocollum Generale Consistorium 1629–1736 I.* (a továbbiakban Prot. I. 1629–1736), 11.

„Acta Synodi generalis in Dicső Szent Márton ad diem 17. Decembris 1636, in Domino congregata. Clarissimo viro Paulo Csanádi ex hoc miseriarum ergastulo ad meliora translato, successit illi in Episcopatu Reverendus ac Cl. vir Daniel Sepsiszentgeorginus, communi reverendorum fratrum suffragio in illam dignitatem Dei gratia promotus.”

Beke megválasztásával gondok lehettek, hiszen egy évvel később újraválasztották. „Acta sanctæ Synodi anno 1637 die 21. Junii in possessione Szt.László sedes siculicales Maros in Domino congregata. Cl. vir. Daniel Szentgeorgi denuo in superintendentem eligitur, cui ab ecclesia debita observantia ec fidelitas promittitur.” Prot. I. 1629–1736, 12.

⁸ Járai Jánost 1661. április 7-én választották püspökké a désfalvi zsinaton.

„[...] sancta synodus communi et unanimi suffragio ad mensam duobus ad id delectis fratribus præsentibus scripto elegerunt Rev. ac clarissimum virum Johannem Jarainum plebanum Claudipolitanæ ecclesiæ, ut pie defuncti vicem in domino subiret. Cui modeste, imo serio prius aliquantis per hanc provinciam retranscans, imo multis lachrymis obtestans se imparem esse hujus functionis oneri portando, tandem victus synodi præcibus, pie in Domino in se suscepit, et pro more synodi antiquitus inolito juramentum deposuit.” Prot. I. 1629–1736, 59.

⁹ Kissolymosi Koncz Boldizsárt 1663. október 23-án választották meg az ádámosi zsinaton.

„[...] in locum pie defuncti episcopi Joannis Járai unanimi voto eligitur episcopus admodum Rev. vir. Balthasar Kis Solymosinus.” Prot. I. 1629–1736, 63.

iványi Márkos Dánielt,¹⁰ Bölöni Bedő Pált,¹¹ Kövendi Nagy Mihályt¹² és Almási Gergely Mihályt¹³ az atyafiak egybehangzó szavazata alapján (*communi reverendorum fratrum suffragio* vagy *communi ministrorum et totius ecclesiae voto et suffragio*) választották püspökké. A megválasztott püspököt a fejedelem megerősítette. Egy Bethlen Gábor által 1613. november 6-án kiállított megerősítő levelet Jakab Elek közölt.¹⁴ Ebből arra következtethetünk, hogy nemcsak püspökválasztáskor, de fejedelmváltáskor is (újra)megerősítették tisztségükben a püspököket, amazok pedig letették a hűségesküt az új uralkodónak. A Jakab Elek közölte oklevél két előzőnek a megerősítése, ezek szövege és stílusa valószínűleg változatlan maradt a fejedelemség korában. A latin nyelven kiállított első 1601-ben keltezett, a Csáki István, Erdély főkapitánya szignálta collationalist (confirmatoriát) Jakab Elek magyar fordításában közöljük: „Elébe járultak t. i. – írja a megerősítésben Csáki – az egy igaz Istent és a közbenjáró Jézust vallók tiszteletes pap urai, a kik azon évi január 24-én Thordán tartott zsinati közgyűlésökben közakarattal s mindnyájuk egyező szavazatával tisztelendő Thoroczkai Máthé urat, tudományára, ismereteire, erkölcsi élete feddhetlenségére nézve kitűnő férfit a superintendensi hivatalra megválasztották; s illő alázattal esedeztek előtte, hogy ez egyetértőleg tett választást ő is ismerje el érvényesnek, bevezettnék és erősnek. Ő tehát, hozzájárulván e kéréshez némely előkelő férfiakkal kiváló ajánlása, akik előtt nevezett Thoroczkai Máthé úr erényei, tudása, szelíd erkölcsi és tisztességben lefolyt eddigi élete sok okoknál fogva és alkalmakból bőven ismeretes volt, s bizonyos reményben levén az iránt, hogy ő testének és lelkének minden tehetségeit ezen terhes és fontos hivatalra fogja szentelni, és soha semmi, tisztevel ellenkezőt megkísérelni vagy tenni nem fog; ezeknek tekintetéből ő ezen

¹⁰ Szent-Iványi Márkos Dánielt 1684. június 4-én a désfalvi zsinaton.

„Cl. ac Rev. Dominus Daniel Markus Szt. Iváni ante omnia fratrum communi suffragio eligitur in episcopum, quod foelix faustumque sit. Deus benedicito servo tuo ex voto nostro electo Episcopo.” Prot. I. 1629–1736, 138.

¹¹ Bölöni Bedő Pált 1689. június 19-én a dicsőszentmártoni zsinaton.

„Cl. ac doctissimo piæ recordationis domino Daniele Szt. Iváni utpote Episcopo modestissimo e vivis exemto in locum ejus suffectus est cl. ac doct. dominus Paulus Bedő Bölöni per suffragium Reverendorum virorum.” Prot. I. 1629–1736, 160

¹² Kövendi Nagy Mihályt 1691. május 20-án a nyárádszentlászlói zsinaton.

„In hac synodo electus est in Episcopum Reverendus Michæl Kövendinus senior sedis siculicalis Udvarhelyi communi fratrum voto et suffragis.” Prot. I. 1629–1736, 166.

¹³ Almási Mihályt 1692. november 9-én a szabédi zsinaton.

„Extraordinaria Synodus eodem anno celebrator in Szabéd, ubi in Episcopum eligitur Rev. Dominus Michæl Almási.” Prot. I. 1629–1736, 170.

¹⁴ JAKAB Elek, „Egyháztörténeti adatok. CXXII. Virrasztásaim. XII.”, *Keresztény Magvető* 27., 2. sz. (1892): 81–89.

Thoroczkai Máthét, (a kit Isten tegyen szerencsésé!) az elől megírt eklézsiák, papjaik által megválasztott superintendensének és püspökének elismeri, őt abban az ország akaratából neki nyilvánosan átadott és átengedett tiszte tekintélyénél fogva kegyelmesen megerősítendőnek látta, a minthogy meg is erősíti s abban állandósítja jelen levelének erejével, teljes és mindennemű hatalmat és tekintélyt adván arra, hogy ő Erdélyben a maga vallását hirdethesse, espereseket választhasson, jámbor erkölcsű papokat nevezhessen ki, azok fizetését megkívánhassa, az elromlott templomokat és papi házakat újra építtethesse, s minden egyházi kötelességeit teljesíthesse; a házassági és egyházi törvényszék körébe tartozó más ügyekben nyomozást vitethessen végbe, azok felett ítélhessen, s döntő határozatokat hozhasson, a papok botrányos cselekedeteit és hibáit megfenyíthesse, az engedetleneket megbüntethesse; a világiaknak papok elleni ügyében a törvényt és igazságot kiszolgáltassa, eklézsiáit jó és illő rendben igazgassa, s mind azt, a mi tisztében áll, kellő módon s helyen végrehajthassa és elintézhesse. Sőt e hatalmat neki forma szerint megadta és megengedte azon levele által. Minélfogva minden espereseket, alespereseket (Diaconus), plébánosokat és minden egyházi egyéneket, valamint más világiakat is, bármily sorsúak és állapotúak legyenek, a kiket ez illet vagy ezután illetni fog, ezen levele által kegyelmesen megtalálja s nekik nyilvános hivatala tekintélyével meghagyja és erélyesen parancsolja, hogy mostantól kezdve a kinevezett Thoroczkai Máthét az egy igaz Istent és a közbenjáró Jézus Krisztust valló eklézsiák püspöke és superintendenseként üdvözölni, elismerni, annak tekinteni, s hivatalos működése körébe tartozó minden tette és eljárása iránt tisztelettel és engedelmességgel lenni tartoznak, hivatalából folyó jövedelmeit neki egészen adják meg s másokkal is megadatni minden módon igyekezzenek s tartozzanak, Másképp nem cselekedvén s e levelet az előmutatónak visszaadván... Kelt (mint fennebb.)” Ezt az oklevelet erősítette meg Bocskai István, Rákóczi Zsigmond, majd Bethlen Gábor. A püspök espereseit és papjait képviselve, maga is hűségesküt tett a fejedelemnek, és az amazoktól bevett esküt valószínűleg a sajátjával együtt átadta a fejedelemnek. A hűségeskünek, homagiálisnak egyik ilyen mintáját magyar nyelven őrizte meg a Partialis Consistorium jegyzőkönyve. 1659. március 30-án az ádámosi parciális zsinaton a papoktól a következő esküt vették be: „Én T. T. esküszöm az elő Istennek ki az mennynek, földnek, tengereknek teremtője, az mi Urunk Jézus Krisztusnak szent Atyja, hogy az én kegyelmes uramnak, az méltóságos Barcsay Ákos urunknak, Erdély Országának fejedelmének, Magyar Ország hozzátartozó részeinek urának, az székelyek ispánjának, teljes életemben igaz és hű leszek, soha se titkon, se nyilván az Őnagysága méltósága, személye vagy fejedelemsége ellen nem practikálok, sőt ha másokat értenék is olyanokat, vagy magam, vagy mások által,

őnagyságának idején korán értésre adni el nem mulatom, tehetségem szerént magam is az olyanoknak ellene állni igyekezem, úgy mindazonáltal, ha őnagysága is az eleiben adott conditiók szerént bírja és igazgatja az országot.”¹⁵ A homagiális eskü a mindenkori fejedelemnek/uralkodónak szólt, a püspök hivatalát már ezt megelőzően, közvetlenül megválasztása után elfoglalta, és a zsinat színe előtt esküt tett. A püspöki eskü szövegét 1724-ben az árkosi zsinat a következőképpen állapította meg: „Én T.T. esküszöm az élő Istenre, az mi urunk Jézus Krisztus szent Atyjára, hogy Erdélyországban annak az ecclesiának, az mely Unitariának hivattatik, hű és igaz leszek, az recepta unitaria religiót promovealom erőm szerént, az Disciplina Ecclesiasticát in omnibus suis punctis et clausulis erőm szerint megtartom és egyebekkel is megtartani igyekezem.”¹⁶ 1758-ban ezt a következő képpen módosították: „Én T. et T. esküszöm az élő Istenre a mi urunk Jézus Krisztusnak szent Attyára, hogy a Superintendensi hivatalnak, melyre Isten ő szent felségétől a mi ecclesiáink jó rendtartása szerént hivattattam, amennyiben emberi erőtlenségem engedi, és az Úr Isten mennyei erejével segítettül léssen megfelelni igyekezem: az ecclesiákra s scholákra, azoknak megmaradásokra, tanítójokra s tudományokra, erkölcsökre, úgy külső jószágokra s jóvokra vigyázok, a S[ancta] G[ene]rale Consistoriummal és a M. Fő Curator Urral, az ecclesiák és scholák jóvára célzó dolgokban egyetértek: az Ecclesiastica Discipulinát, mind magam tehetségem szerént megtartom; magamot s házam népét és annak magaviselését, erkölcsét, ahhoz és szent hivatalomhoz szabom és alkalmazom, s mindazokkal, akik directióm alatt léznek, megtartatni igyekezem: az administratióban szokás és törvény ellen semmi újítást a consistorium híre és akarattya nélkül nem teszek, az igazság kiszolgáltatásában személyt nem válogatok, hanem kinek kinek igazságát kiszolgáltatom.”¹⁷

Az első püspök, akit nem szabadon választottak, hanem tisztségére kijelöltek, Pálfi Zsigmond volt. Őt 1724-ben a világi főurak „az dolgoknak conjunctúrái és a terhes idők miatt” a kolozsvári eklézsia, a konzisztorok és esperesek egyetértésével superintendensnek jelölték „lévén olyan reménységgel, hogy ha szintén közönséges voxra mehetett volna is az electio, másion meg nem határozódott volna”.¹⁸ Ugyanebben az évben az Árkoson tartott zsinaton, a református egyházhoz hasonlóan, Szentábrahámi Lombárd Mihály személyében úgy választották fő-

¹⁵ Prot. Partiale consistorium 1606–1693 II. (a továbbiakban Prot. part. cons. II.), 185.

¹⁶ Árkosi zsinat, 1724. június 17., Prot. I. 1629–1736, 319.

¹⁷ Kissárosi zsinat, 1758. május 20., Protocollum Generale Consistorium II. 1737–1770, 164. (a továbbiakban Prot. II. 1737–1770).

¹⁸ Váralfalvi Pálfi Zsigmondot 1724. április 7-én Kolozsvárott jelölés után püspöknek „deklarálják”.

jegyzőt, hogy az a püspök örökébe léphessen. Szentábrahámi püspökké „választásakor” 1737-ben erre a gyakorlatra utalt a jegyzőkönyv.¹⁹ Agh István „választása” is jelölés alapján történt,²⁰ miként a Lázár Istváné is.²¹ Ez a gyakorlat 1812-ben

„Az püspökség vacantiája az dolgoknak conjuctúrái és a terhes idők miatt szent zsinati conflususig való morát nem szenvedvén, tetszett a T. nemes unitárius statusnak tiszteletes Esperestekkel és consistorokkal és a tiszteletes kolozsvári Unitaria ecclésiával egyet érteni, kiknek consensusból Anno 1724 7. Aprilis az Tekintetes nemes status Expressusi Tekintetes Nagyságos Vargyasi Daniel Péter és Kmita János uramék, úgy közelebb lévő három esperstek és a tiszteletes Kolozsvári unitária ecclésia presentiajokban Kolozsvártt, tiszteletes tudós Várfalvi Pálfi Zsigmond uram annorum 51., kolozsvári első prédikátor kiis generalis notariusságot 17 esztendőig viselt, püspöknek declaráltatik, lévén olyan reménységgel, hogy ha szintén közönséges voxra mehetett volna is az electio, máson meg nem határozódott volna, melyért megkívánák, hogy votumot is deponálja - kit Isten számos esztendővel békessége a directioval szeressen, mondja az egész nép. Amen.” Prot. I. 1629–1736, 315.

¹⁹ Szentábrahámít az árkosi zsinaton 1724-ben választották főjegyzővé. (Prot. I. 1629–1736, 316.) Püspökké „választása” 1737. augusztus 24-én történt a kövendi zsinaton.

„Post hoc Reverendus ac Clarissimus Dominus Michael Sz.Ábrahámi, qui adhuc in synodo Arkosini celebratam designatus fuit successor Reverendi ac Clarissimi in domino pie denati Sigismundi Pálfi, unanimi voto spectabilium ac Generosorum Dominorum, personam Inclyti Status unitarii substituentium Expressorum Ecclesiae Claudiacae et Fratrum omnium eo convocatorum Superintendens designatur, cui muneri se etiam juramento obstringit, cui Deus sit a dextra. Qui quoniam annis 13 bis ante hac classis, functus est officio Generalis Notarii, idem officium resignavit, cui communi suffragio ego indignissimus Joannes Kövendi sufficior.” Prot. II. 1737–1777, 3.

²⁰ „Anno 1758 die 31 Martii postquam Reverendus ac clarissimus quondam superintendens Dominus Michael Sz. Ábrahámi Ecclesiarum unitariarum in Transilvania dispersarum per annos 20, et quod excedit, officio superintendentis functus e vivis excessisset ac Reverendus ac Clarissimus Domino Samuele Fejérvári concionem sacram reverendo vero ac Clarissimo Domino Stephano Agh orationem funebrem instituentibus de more solito tumulatus fuisset, in congregatione quorundam nobilium aparte status, et civium nostrae ecclesiae unitariae Claudianae nec non verbi divini ministrorum eorumque ex his quorundam sancta generalis consistorii assessorum tam Claudiopolitanorum quam ex sede Aranyas hic praesentium in locum pie defuncti superintendentis denominatur Rev. ac cl. Dominus Stephanus Agh hactenus per aliquot annos officio generalis notariatus functus; accedente consensus etiam Reverendorum seniorum, et status nostri nobilium inaugurandus et confirmandus. Ideoque a denominato superintendente Rev. ac Cl. Domino Stephano Agh Synodus indicitur anno mox praefato 1758 ad diem 20. Mai celebranda in ecclesia Kis Sarosiensi, Inclytus Cottus Küküllő: praesentibus a parte nobilitatis tam illustrissimo domino curatore supremo Dno Balthasare P. Horváth, quam aliis spectabilis ac generosis Dnis nobilibus.” Prot. II. 1737–1777, 163.

²¹ Lázár Istvánt 1786. június 21-én „választották” püspökké a nagyajtai zsinaton.

„Per supremum curatorem Francis cum P. Horvát muneris superintendentalis vacantia per decessum pie defuncti, R. ac Cl. D. Stephani Agh de Sepsi Sz. Király emersa ac per

szűnt meg Körmöczi János püspökké választásával.²² Később is találunk példát arra, hogy az elhunyt püspök helyébe a főjegyzőt választja a zsinati főtanács, ez azonban már nem volt általános gyakorlat, mint az 1724 és 1812 között volt.

electionem Solitam canonicam restauranda proponitur, Reverendis ac clarissimi Thoma Kovácsi et Stephano Lázár generalis consistorii illo quidem ordinatio, hocce vero vice notariis pro eodem munere candidatis, atque adeo e sessione quoque presente exmissis. Conclusum: Reverendum e clarissimum Thomam Kovácsi generalem notraium ordinarium pro dignitate in merito considerari verumtamen ipsomet etiam vivæ vocis oraculo grave et nimis onerosum Superintendentiale munus ob senium suum et infirmitates exinde emersas atque in dies continue magis ac magis ingravescentas, prævie deprecante, et per consistorum quoque tam iisdem infirmitatibus quam etiam gravitate muneris superintendentalis onerosisque eiusdem objectis rite trutinatis munus idem superintendentalis communibus votis synodalibus, spectabilium vidla ac magnificorum Reverendorum item clarissimorumque consistorum, seniorumque ac notariorum dioecesanorum universorum denique presentium Reverendo ac Clarissimo Domino Stephano Lázár de Thoroczko penes solemni juramenti depositionem auspicandum deferri. [...]

Quo concluso publice pronunciato sessioni presenti finis imponitur. Interim vero adveniente hora cultu divino destinata, ad signum ære campano datum universi templum ingrediuntur, ibidem que posteaquam sacris ordinariis vacatum fuisset in consequentiam præscripti, statim conclusi prefatus clarissimus Stephanus Lázár velut prævio modo electus ac denominatus Superintendens ad idem munus depositione solemnis juramenti introductor ac illo respectu ejusdem officii sui. [...]” *Protocollum Generale Consistorium IV. 1783–1795, 93–94.*

²² Körmöczi Jánost 1812. július 6-án tartott ravai zsinaton választották meg.

„Feladatik külső rendből való előlülő atyánkfia által, hogy a Superintendensi hivatal néhai Lázár István, a generális notáriusi hivatal pedig Nagy Sigmond, és az egyik főkurátori hivatal néhai Vargyasi idősb Dániel Elek atyánkfiak elhalálózásokkal ürességbe hozattatván, azoknak illő kipótoltatások ezen consistoriumnak fővebb tárgyai közül lévők volnának, azért szükségesnek tartaná [...] ezen hivatalbeli ürességeket egyházi törvényeink s rendtartásunk szerint szabad és törvényes választás által betölteni. Mely feladásra, minekutána mindenki hivatalra a votumok rendre és külön külön azoknak beszédésére kinevezett consistor atyánkfiak által beszédettek, ezen Consistoriumnak eleibe térjesztettek, ez által megvizsgáltattak, és az említett hivatalok közül a superintendensi hivatalra minden votumoknál fogva substitutus superintendens Körmöczi János, a generális notáriusra substitutus generális notárius Fúzi János, és a főkurátorira a voxok többsége szerint Sepsiszentiványi Szentiványi Sámuel atyánkfiak választattaknak lenni találtattak, a aszerint az írt hivataloknak felvállalásaik, az azokra választott atyánkfiainak a consistorium által atyafiságosan ajánltattak volna; említett atyánkfiak azon hivatalokra lett választásokat elfogadták.

[Határozat:]

Melyek után Szentiványi Sámuel atyánkfia hitletétel mellett a főkurátori hivatalra béiktattaték azonnal. Superintendens és Generális Notarius atyánkfiainak pedig mindjárt írt hivatalaikba eklezsiai rendtartásunk szerint a templomban hitlés által az egész zsinodusi gyülekezet előtt és hallatára kellettven hivatalába beiktattatniok, ennek végbevitetése halasztaték a közelebb tartandó reggeli istentisztelet bevégeztetése utánra. A super-

A püspöknek mint közméltóságnak homagiális esküt is kellett tenni, ezt az 1744. évi 4., majd az 1791. évi 5. törvénycikk szabályozta.²³ A homagiális eskü letételéről szóló okiratot „az egyesek aláírásával és az aláírók pecsétjével” a fő-kormánysszékhez terjesztették. Egy ilyen másolatot megőrzött a Kozmák által folytatott kéziratok egyháztörténet.

A püspök ünnepélyes kolozsvári beiktatásról szóló első adat 1813-ból való. Ez év január 6-án a főtanácson került sor Körmöczi ünnepélyes beiktatására. A püspök megválasztását – a törvények értelmében – felterjesztették a királyi kormánysszékhez. Az uralkodó kézjeggyével ellátott latin nyelvű megerősítő diploma kiállítása után összehívták a püspökbeiktató főtanácsot. A kormánysszék kinevezte az ún. beiktató biztosokat, akik a főtanács ünnepi istentiszteleten a püspöktől bevették a hűségesküt. A következőkben Körmöczi, majd az őt követő püspökök beiktatását ismertetjük. Január 6-án „a templomba való menetelre a nagyobb haranggal jel adatván”, a konzisztórium tagjai megjelentek a templomban. A kormánysszéki biztosok a templom piacán foglaltak helyet a számukra előre elkészített helyen. Báró Bánffy László köszöntötte az egybegyűlteket, majd felszólította a püspököt a hűségeskü letételére. Az eskü szövegét Lázár Sámuel „guberniális titkár” olvasta, a püspök pedig utánamondta. Az eskütétel után a püspök mondott rövid beszédet, ebből idézzük a következőket: „[...] A polgári társasági test bizonyos részekből, s különböző rangú tagokból szerkesztetik össze – nem lehet az egész test egészen fő vagy szem, kezek is kívántatnak a munkára, lábak is a járásra – a polgári test tagjai közül azért az egyik vigyáz, a más munkálkodik, az egyik parancsol, a más engedelmeskedik. Mindenkinek vagynak bizonyos jussai, kötelességei, melyek szentek, megsérthetetlenek, s azért mindenik tag lehet boldog az maga rendiben. A polgári test minden tagjai boldogságának forrása az igazság, ebből, s ennek kiszolgáltatásából erednek minden polgári virtusok, s mindazok a cselekedetek, melyek bátorságot, hasznot, jól lételt, megelégedést, nyugadalmat és gyönyörűséget szülnek, melyek együttvéve, boldogságot. Ha azért a polgári testben minden tag az, aminek lennie kell, ha mindenki

intendensi választás pedig repräsentáltassék hazánk törvénye szerint a Királyi Guberniumnak, hogy ez által küldessék fel a felséges Udvarhoz Confirmatio végett.

[...] Ezek után jel adatván és végbevitetvén a templomban a délelőtti isteni tisztelet, minekutána Superintendens és generális notárius atyánkfiai a 121. sz. alatti határozás következtésül említett hivatalaik híven, szentül és előmenetelenen leendő folytatására, magokat az egész szinodusi gyülekezet előtt s hallatára az önmagok által felolvasott és elmondott hitlés által kötelezte volna” Protocollum Generale Consistorium VII. 1812–1816, 80–83.

²³ Magyar Törvénytár, 1540–1848. évi erdélyi törvények (Budapest: Franklin Társulat, 1900), 499.

tag azt, annyit és úgy cselekszik, amint és amennyit, és az hogy maga állása szerint cselekednie kell, a boldogságra, a közjólétre nem hibáz semmi – a társaság boldog és virágzik.

Az én állásom pontja őrállás és fő[l]vigyázat, de törekedésem az, hogy ama nagy apostolnak példája szerint, nem csak fő és szem legyenek, hanem mindenkinek minden. Az én erőm véges erő, s midőn egész erőm szerint szentséges vallásunk s nemes közönségünk boldogítására törekedem, s a terh alatt csüggedezni kezdek, egybevetett vállakat, tanácsot, erőt s atyafiságos segedelmet várok. Én választatásom szerint nyert tisztos hivatalomat híven, példásan viselni legszentebb kötelességemnek esmérem, s magam ajánlása mellett fogadom is.”²⁴

Székely Miklós beiktatására 1839. február 11-én került sor. A későbbi püspökbeiktatások is ehhez hasonlóan történtek. Mindennek jól meghatározott rendje volt: a főtanács a beiktatandó püspök és a királyi biztosok ünnepélyes meghívására meghívóbizottságot nevezett ki, s amíg nevezetteket a gyűlésbe hívták, addig a templomban a „kolozsvári Hangász egyesület tagjai ékes énekléssel” foglalták le az egybegyűlteket figyelmét. Az érkezőket a templomajtóban egy újabb bizottság fogadta, és bevezette a főtanács ülésre. A bevonulás rendje a következő volt: elől jött a királyi táblai elnök, Vargyasi Daniel Elek, közből a beiktatandó Székely Miklós püspök, s utána a főkormányiszéki titkár. A templomba lépéskor hangos *éljen* kiáltásokkal fogadták őket, miközben a királyi biztosok a zöld posztóval bevont asztalfőre készített székeket elfoglalták. A beiktatandó püspöknek „felyül oldalfélt kevéssé félre helyezett széken jelezték ki ülőhelyét.”²⁵ Ezt követően Daniel Elek kormányiszéki biztos felszólította a főjegyzőt, hogy olvassa fel a királyi tanács megerősítő levelét. A diplomát a felolvasás után átadták a püspöknek, majd felszólították az eskü letételére. Székely Miklós először a püspöki esküt tette le, majd mint már felesketett püspök a „homagiális és unionis jurementumokat”, és csak ezután foglalta el az elnöki széket. A királyi biztos ünnepi szónoklata után a püspök mondott rövid beszédet, majd a consistorium folytatta ülését a püspök elnökletével. 1845-ben hasonló külsőségek között történt Aranyosrákosi Székely Sándor beiktatása is, erről a korabeli sajtó is beszámolt.²⁶

1861. október 6-án a Kriza János püspök beiktatására összehívott rendkívüli Főtanácsos felvetették, hogy a homagiális esküt a szokástól eltérően – a Ko-

²⁴ Protocollum Generale Consistorium VII. 1812–1816, 159–160.

²⁵ Protocollum Generale Consistorium XI. 1837–1840, 324–327.

²⁶ GAAL György, „Aranyosrákosi Székely Sándor püspökké választása és beiktatása”, *Keresztény Magvető* 93., 2. sz. (1978): 106–113. Lásd még Protocollum Generale Consistorium XIV. 1846–1849, 127–147.

lozsvárra utazás tetemes költségeit tekintve – ne csak a főtanácsi ülésen, hanem az Egyházi Képviselő Tanácson is bevehessék. A kérdést a Főtanács a következő ülésre halasztotta,²⁷ Kriza János püspöki beiktatása tehát a Főtanácson történt.²⁸ Ő volt az utolsó unitárius superintendens, aki az uralkodótól még latin nyelvű megerősítő diplomát kapott.

Ferencz József 1877. január 28-án tartott püspöki beiktatója azért számít rendkívülinek, mert ő volt az első és utolsó unitárius püspök, akit a kiegyezés után I. Ferenc József császár hivatalában megerősített, és magyar nyelven kiállított diplomája „a magyar Szent Korona országaiban levő unitárius vallást követő összes hívek superintendensének” szövegét. Kinevezési oklevelét érdemes szövegről idézni.

„MI ELSŐ FERENCZ JÓZSEF

Isten kegyelméből ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya kedvelt híveinknek az unitária vallást követőknek üdvöt és kegyelmet.

Őszintén kedvelt hívünknek, magyar szent koronánk tanácsosának, Magyarországon vallás és közoktatási miniszterünk Nagyságos Trefort Ágostonnak előterjesztéséből értesülvén, miszerint vitélő Kriza János, egykoron királyi tanácsosunk elhunytával az unitária hitvallást követőknek egyházközségében megürült superintendensi hivatalára ezen egyházközség zsinati főtanácsa a törvényesen fennálló szokás szerint tisztelendő hívünket FERENCZ JÓZSEFET, a kolozsvári unitária egyházközség ez idő szerinti lelkészét s ottani főiskolai hittanárt megválasztotta. Mi kegyelmes tekintetbe vevén vallás és közoktatási magyar miniszterünk ajánlatát, — nem különben kedvelt hívünk Ferencz Józsefnek Felső uralkodó Házunk iránt mindenkor tanúsított hűségét, életének feddhetetlen voltát s egyéb jeles szellemi tulajdonságait, melyek alapján nekünk a törvények értelmében kegyelmes megerősítés végett ajánlatot; indítatva éreztük Magunkat nevezett hívünket FERENCZ JÓZSEFET AZ UNITÁRIA EGYHÁZKÖZSÉG SUPERINTENDENSI HIVATALÁBAN legkegyelmesebben megerősíteni; mihez képest őt legfelsőbb királyi hatalmunknál fogva ezen hivatalra ezennel kinevezük, és abban megerősítjük; úgy mindazonáltal, hogy köteles leszen, mind Nekünk, mind törvényes Örökösöknek e végre különösen kiküldendett királyi biztosunk színe előtt a nekünk tartozó hűségi esküt előlegesen letenni. Meghagyjuk és rendeljük ennél fogva ezen levelünk sorjában, minde-

²⁷ Az Erdélyi Unitáriusok Egyházi főtanácsának Kolozsvárott 1861-ben október 8-án tartott üléséről szerkesztett Jegyzőkönyv, 3. §.

²⁸ Uo., 11–13. §.

neknek összesen és egyenként az unitária hitvallást magyar szent koronánk alá tartozó országainkban követő híveinknek, úgy az egyházi előjáróknak, mint a többi bármi rangúaknak és rendűeknek, hogy nevezett Ferencz Józsefet az unitária egyházak superintendensének ismerjék és ismerni tartozzanak, és köteleztessenek. Miről is kiadtuk ezen felséges pecsétünkkel, mellyel, mint Magyarország apostoli királya élünk, megerősített királyi levelünket.

Kelt a mi őszintén kedvelt hívünk nagyságos Trefort Ágoston, Magyarországon vallás és közoktatási miniszterünk kezei által. Bécsben, november hó tizenegyedikén, Urunk születése után ezer nyolcszáz hetvenhatodik esztendőben, magyar, cseh stb. országi uralkodásunk huszonnyolcadik évében.

FERENCZ JÓZSEF (P. H.) TREFORT ÁGOSTON”

A megerősítés után Ferencz József püspök a következő homagiális esküt tette:

„Én Ferencz József a magyar korona országaiban levő unitárius hitvallást követők egyházközösségének törvényesen megválasztott, és Ő császári és Apostoli királyi Felségének folyó évi november hó 11-én kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megerősített superintendense, esküszöm a mindentudó szent Isten előtt, Ő császári és Apostoli királyi Felségének Első Ferencz Józsefnek, törvényes uramnak és koronás királyomnak, valamint az Ő legfelségesebb házából és véréből származó törvényes utódainak törhetetlen hűséget és engedelmességet. Esküszöm továbbá, hogy a törvényeket és az állami rend törvényes intézményeit megtartom, és semmi oly közösséget vagy összeköttetést, sem a hazában benn, sem azon kívül fenn nem tartok, a mi a közbátorságra veszélyes lehetne, sőt inkább az államot netalán fenyegető veszélyek elhárítására semmit el nem mulasztandok.

Isten engem úgy segítjen, Ámen!”

A jegyzőkönyvek és a korabeli sajtó is püspökbeiktatásról számol be, az ún. felszentelő aktusra, az esperesek kézzrátételére és áldására nem került sor. Az unitárius egyháztörténetben Boros György volt az első püspök, akit a világi, de az egyházi sajtó híradása szerint is 1928-ban „felszenteltek”. Szent-Iványi Sándor az *Unitárius Közlöny*ben a november 19-én tartott főtanács püspökszentelését ismertette.²⁹ Legrészletesebben természetesen a főtanácsai jegyzőkönyv számolt be a püspökbeiktatásról. Ez a következő szertartás szerint történt: A háromnegyed tízkor kezdődő istentiszteleten az invocáció és gyülekezeti ének után a tordai Dávid Ferenc Egylet dalköre énekelt. Gvidó Béla közügyigazgató imádsága után

²⁹ SZENT-IVÁNYI Sándor, „1928. november 17–19.”, *Unitárius Közlöny* 38. évf., 12. sz. (1928): 194–196.

szólóének következett, ez alatt az idő alatt a templom piacára készített emelvényen Ferenczy Géza és Szentiványi József főgondnokok között a püspök elfoglalta a széket. A főtanács püspökbeiktató határozatát a főgondok ismertette a gyülekezettel, és elrendelte a püspöki eskü bevételét. Az egyházi eskü letétele után a főgondnok kezét fogott a püspökkel e szavak kíséretében: „Szeretettel fogadunk, támogatásunkról biztosítunk!” Ezek elhangzása után a főgondnok a főtanács nevében felhatalmazta és felkérte az espereseket, „hogy a püspökünk szertartásos beiktatását végezzék el. Püspök erre az emelvény szélén levő zsámolyra térdre ereszkedik, fejét előre hajtja, amire az egyházkörök esperesei Csifó Salamon főjegyző helyettes vezetésével egyenkint és sorra (...) kezeiket a püspök fejére teszik s egy-egy szentírási tételnek idézésével – mialatt piano orgonajáték van – a püspököt megáldják, beiktatják.”³⁰ A szertartásos beiktatás után a püspök a szószékről imát mondott és megáldotta a gyülekezetet. A záróének után a püspök a főgondnokok között az esperesektől kísérvé a püspöki lakásra vonult, és fogadta a testületek tisztelgéseit. A főtanács háromnegyed egykor folytatta munkálatait, a beiktatott püspököt a főgondnok az egyház összes intézménye és testülete nevében üdvözölte. A püspök válaszolt az üdvözlésekre, majd a főtanács előtt megtartotta pontokba szedett programbeszédét.³¹

A fentiekből is látható, hogy az impériumváltást követően a homagiális eskü és a beiktatás nem egyszerre történt. Boros György a királyi jogokat gyakorló régenstanács képviselői előtt Bukarestben 1928. július 26-án tette le a homagiális esküt. Az egyházak vezetőit az 1928-ban kiadott vallásügyi törvény 27. cikkelye alapján csak azután iktathatták hivatalukba, hogy a vallás- és művészetügyi minisztérium ajánlására az uralkodó megerősítette és a hűségesküt letették. Ez ugyanakkor azt is jelentette, hogy a korábbi gyakorlattal és az egyházi törvénnyel ellentétben a püspök az egyházi esküt nem a püspökválasztási zsinaton, hanem megerősítése után, beiktatásakor tette le. Talán ez az egyik oka annak, hogy az eskütétel és beiktatás a kisebbségi sorsban püspökszenteléssé változott.

Varga Béla püspökké választása (1938) és ünnepélyes beiktatása között kilenc hónap telt el. A királyi megerősítés 1938 áprilisában megérkezett, de a beiktatásra csak októberben került sor. Felettebb beszédes az is, hogy a román nyelvű meghívókban püspökszentelésre (hirotonisire) és beiktatásra, az angol és ma-

³⁰ A Magyar Unitárius Egyház Főtanácsának 1928. évi november hó 18-19 napjain Kolozsvárt tartott rendes üléseiről szerkesztett Jegyzőkönyv, szerk. CSIFÓ Salamon, VARGA Béla (Kolozsvár, 1928), 16–17.

³¹ Uo. 21–28.

gyar nyelvűekben csak beiktatásra (instalation) invitálták a meghívottakat.³² A meghívóval egyidőben *Tájékoztató – Útmutatást* küldtek ki valamennyi lelkésznek és tanácsosnak a „püspök felavatási ünnepének külső formájában is méltó és ünnepélyes lefolyása szempontjából”. Az október 2-án 10 órakor kezdődő püspökbeiktató zsinati-főtanácsai istentisztelet sorrendje a következő volt. A lelkészek a kollégium előcsarnokában gyülekeztek, innen indultak a templomba: elől mentek a felszentelendő lelkészek, utána a püspök, főgondnokok, főjegyző, külföldi vendégek, esperesek és lelkészek. („A lelkészek midnyájan palástosan kötelesek megjelenni” – áll a tájékoztatóban.)

„1. Ünnepélyes bevonulás a templomba orgonaszó hangjai mellett, hol mindenki elfoglalja a kijelölt helyét.

2. Kezdő ének: Élő Isten egybegyűltünk (5. sz. ének)

3. Főének: E szent napon örvendezzünk (49. sz. ének) egy versszak.

4. Imádkozik: Halmágyi János marosköri esperes.

5. Szóló ének: éneklő Szentmártoni Éva.

6. Főtisztelendő Dr. Varga Béla eskütétele és beiktatása.

7. Egyházi ének: Áldott az Úr a mi Istenünk (214. sz. ének, egy versszak)

8. Főtisztelendő Püspök Afia egyházi beszéde és áldása.

9. Záró-ének: Tebenned bízunk elejítől fogva (199. sz. ének)”

A hatodik pont alatti szertartás hasonlóan történt, mint a Boros György beiktatásakor: a püspök és a főgondnokok az előkészített emelvényre mentek, majd a főgondnok ismertette az Egyházi Főtanács püspökbeiktatást elrendelő határozatát, és felhívta a püspököt az eskü letételére. A főgondnok mellé az esperesek félkörben felsorakoztak, hogy „a kis emelvényt, melyen a szertartás lefolyt, körülállják”. A főjegyző a püspökkel szembeállva felolvasta a püspöki esküt, aminek elmondása után a püspök letérdelt, a főjegyző, az esperesek az angol és amerikai társulatok egy-egy képviselője egyenként kezüket a fejére téve, egy-egy szentírá-

³² „Sz. 1876/1938 E.K.T.

A Romániai Unitárius Egyház Főhatósága tisztelettel meghívja Főtisztelendő Dr. Varga Béla püspök úrnak 1938. október 2-án délelőtt 10 órakor az unitárius templomban tartandó ünnepélyes beiktatására.”

„Consistoriul Bisiericii Unitariene din Romania cu onoare invită pe ... la hirotonisirea și instalarea solemnă a P.S.S. Domnului episcop Dr. VARGA BELA ce se va ține în biserică unitariană în ziua de 2 Octomvrie, 1938 la ora 10 a. m.”

„The Supreme Consistory of the Unitarian Church in Roumania Requests the honor of your presence at the installation of Bishop Béla Varga indicated on the programme within October second 1938.”

si hely idézésével megáldották. (Az esperesek az általuk kiválasztott ígét határidőre az EKT-nak megküldték, hogy ha egyforma szentírási helyet választának, legyen mód változtatni.) A tisztelgő látogatásokat a püspök a lakásán fogadta, majd a délután öt órakor folytatódó ülésen ismertette programbeszédét.

A fent elmondottakból is látni, hogy 1920 után a püspök beiktatása és a homagiális eskütétel külön-külön események voltak. A második bécsi döntés után, 1941 novemberében, Józán Miklós homagiális eskütételére és beiktatására egyazon napon került sor. Megjegyzendő azonban, hogy a püspöki esküt nem beiktatásakor, hanem megválasztásakor tette le. A beiktatáskor dr. Mikó Ferenc nyugalmazott igazságügyi államtitkár vette be a hűségi esküt. Józán Miklós püspök és dr. Kiss Elek főjegyző az úrasztala mellett, egymással szembe megálltak. A főjegyző a kormányzó képviselőjének megbízásából felolvasta s a püspök utána mondta a következő esküt:

„Én, Józán Miklós, a Magyarországi Unitárius Egyház törvényesen megválasztott és a Kormányzó Úr Ófőméltósága legfelsőbb elhatározásával megerősített püspöke, esküszöm a Mindenható Istenre, hogy Magyarország Főméltóságú Kormányzójának mindenkor hűséges híve leszek, az ország törvényeit megtartom és másokkal is megtartatom, azok megszegését tőlem telhetően megakadályozom és minden erőmből arra törekszem, hogy Magyarország javát előmozdítsam, érdekeit szolgáljam, az állami rend törvényes intézményeit megóvjam s az ország közrendjét netalán fenyegető veszélyeket elhárítsam. Isten engem úgy segíljen!”³³

Az eskü szövegét először a kormányzói megbízott, majd a püspök írta alá. Ezután a püspök letérdelt az elhelyezett zsámolyra, és a főjegyző és a kilenc egyházkör esperese jobb kezüket sorra fejére téve, megáldották.

Az 1946-ban püspökké választott dr. Kiss Eleket Mihály király november 17-én erősítette meg hivatalában, az állami hűségesküt pedig „ünnepélyes külsőségek között” 1947. március 12-én tette le Bukarestben.³⁴ 1948. április 1-jén az erdélyi püspökökkel együtt Kiss Elek is „megújította” hűségesküjét, ezúttal azonban nem a királyra, hanem a népköztársaságra eskették fel. Beiktatása 1947. augusztus 10–11-én történt a püspökbeiktató egyházi főtanács ülésén. Ennek nyomtatott jegyzőkönyve sajnos nem jelent meg, gépiratos másolata azonban

³³ A Magyarországi Unitárius Egyház püspök-beiktatással egybekötött Egyházi Főtanácsának Kolozsváron 1941. évi november hó 16–17. napjain tartott évi rendes üléseiről felvett Jegyzőkönyve, szerk. Kiss Elek (Kolozsvár, 1941), 21.

³⁴ „Hírek. A Főtisztelendő úr eskütétele”, *Unitárius Közlöny* 57., 2. sz. (1947): 7.

fennmaradt a püspök hagyatékában.³⁵ A beiktatás a következőképpen ment végbe: a zsinati főtanács ülését az istentisztelet idejére az elnök felfüggesztette, és a testület tagjai a főgondnokoktól közrevett püspököt követve a templomba vonultak. A templom ajtajában a kolozsvári egyházközség vezetői fogadták az érkezőket. Az *Ím bejöttünk...* kezdetű (7. sz.) és a *Dicsér téged teljes szíven* (209. sz.) énekek után Ekárt Andor, a lelkészkor elnöke imádkozott. Dr. Gál Miklós főgondnok bejelentette, hogy őfelsége I. Mihály király a székelykeresztúri zsinaton megválasztott püspököt megerősítette, az pedig az állami törvények értelmében a király előtt az esküt letette. A királyi megerősítő iratot a vallásügyi minisztérium képviselője olvasta fel. Ezután dr. Erdő János esperes, megbízott főjegyző-helyettes az egyházi előírások szerint bevette a püspöktől a hivatali esküt, majd nyolc esperestársával kezüket a térdeplő püspök fejére tették és megáldották. A *Sorsod hagyd az Űrra...* (31. sz.) kezdetű ének eléneklése után a püspök megtartotta beszédét.³⁶ Az istentisztelet a *Szívetem hozzád emelem...* (185. sz.) ének első versszakával zárult, ezután a püspök lakásán fogadta az üdvözlésére megjelent küldöttségeket. Feltűnő, hogy a főtanácsi ülésen nem ismertette programját.

Dr. Kovács Lajos püspök beiktatása az 1972. június 11–12-én tartott Főtanácson történt. A Főtanács június 11-én délelőtt 9 órakor kezdődött Ürmösy Gyula közügyigazgató imájával. Az ülést dr. Barabássy László főgondnok nyitotta meg. A Főtanács a püspökbeiktató idejére felfüggesztette munkáját. „A püspökbeiktató istentisztelet *Élő Isten, egybegyűltünk* egyházi énekünkkel kezdődött, majd az örökszép zsoltár dallama csendült fel a gyülekezet ajkán: *Szívetem hozzád emelem, és benned bízom, Uram*. Dr. Szász Dénes esperes előfóhásza után dr. Barabássy László főgondnok felolvassa a Székelyudvarhelyen 1972. március 19-én tartott püspökválasztó Zsinati Főtanács határozatát, mellyel dr. Kovács Lajos egyházi főjegyző, teológiai tanár afiát az unitárius egyház püspökévé választotta. Ugyancsak felolvassa az Állam részéről történt elismerés és megerősítés okmányát, és felkéri esperes fiait, hogy a beiktatási szertartást végezzék el. Nagy Béla, Kolcsár Sándor, dr. Szász Dénes és Ürmösy Gyula esperes afiai egy-egy bibliai idézet elmondásával, jobb kezüknek a Püspök fejére tételével végzik a beiktatást, melyet Máthé Zsigmond tb. esperes-ny. lelkész afia fejez be áldásmondásával.

³⁵ A jegyzőkönyvet Benczédi Pál megbízott egyházi főjegyző készítette, ez azért érdekes, mert a főtanács eredetileg Erdő Jánost bízta meg a jegyzőkönyv vezetésével. A Magyar Unitárius Egyház püspök-beiktatással egybekötött egyházi főtanácsának 1944, 1945 és 1946 évekről elmaradt, Kolozsváron 1947 évi augusztus hó 10 és 11 napjain tartott rendes ülésről felvett Jegyzőkönyve. Lelóhely: MUEKvGyLt – Kiss Elek püspök hagyatéka.

³⁶ „Részletek Főpásztorunk beiktatása alkalmával mondott beszédből”, *Unitárius Közlöny* 57., 3. sz. (1947): 1–2.

Ezek után dr. Barabássy László főgondnok a beiktatott Főpásztort felhívja, hogy mint az Egyház 28. püspöke, foglalja el Dávid Ferenc szószerkét. A gyülekezet *Vigyázz értem Úristen és légy gyámol ügyemben* kezdetű éneket énekli, miközben Püspök afia felmegy a szószerkekre és megtartja szószerkei szolgálatát. Lélekből fakadó, hálaadó és bensőséges imája után Mk 12,29–31 alapján mondott székfoglaló beszédet.³⁷ A szószerkei szolgálat után a templomban hangzott el a köszöntőbeszéd első-, majd a közepében a második része.

Az 1994-ben püspökké választott dr. Erdő Jánost nem iktatták be hivatalába, megválasztása és eskütetele után nem volt semmiféle beiktatási ceremónia, de haláláig gyakorolta püspöki jogkörét.

Az 1996 decemberében megválasztott dr. Szabó Árpád püspök beiktatójának megszervezéséről 1997. január 23-án döntött az Egyházi Képviselő Tanács, március 8-át jelölték ki a beiktatás időpontjának. Február 18-án a kolozsvári belvárosi egyházköztség előjáróságát levélben kérte fel az EKT, hogy március 8-án 11 órától a templomot bocsássák rendelkezésükre a püspökbeiktató megtartására. A február 27-én kiküldött körlevélben a lelkészeket szólították fel, hogy a püspökbeiktató istentiszteleten szolgálati jelvényeikkel, palásttal és főveggel jelenjenek meg. Március 8-án az ünnepi eseményt a közügyigazgató Mt 5,13–17 alapján tartott imája nyitotta meg. Dr. Kisgyörgy Árpád főgondnok üdvözölte a püspököt és a gyülekezetet, majd felolvasta a zsinat határozatát, amellyel dr. Szabó Árpádot az unitárius egyház 30. püspökévé választották. A püspökválasztást elismerő állami rendelet felolvasása után a főjegyző és az esperesek a hagyományos kézzel a püspököt megáldották. A püspök az Ef 4,1–7 alapján tartotta meg szószerkei szolgálatát. Ezt követően a templomban került sor az ünnepi üdvözlésekre, a különféle testületek, egyletek és a testvéregyházak képviselői részéről. Az üdvözlésekre dr. Szabó Árpád válaszolt, majd a meghívottak a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet konviktusán szeretetvendégségen vettek részt. A püspökbeiktatóról az *Unitárius Közlöny* és a *Keresztény Magvető* is beszámolt.³⁸

Bálint Benczédi Ferencet 2009. március 6-án, az Erdélyi Unitárius Egyház Zsinatának ünnepi ülésén iktatták be. A beiktatási szertartást a nyugalmazott püspök (Szabó Árpád), a főjegyző és az esperesek végezték, azt követte a püspök szószerkei szolgálat. A köszöntőbeszédre Bálint Benczédi Ferenc válaszolt, az ünnepség az Agapé vendéglőben tartott szeretetvendégséggel zárult.

³⁷ „Kovács Lajos püspök beiktatása”, *Keresztény Magvető* 78., 2–3. sz. (1972): 78–79.

³⁸ „D. dr. Szabó Árpád püspök beiktatója”, *Unitárius Közlöny* 68., 2. sz. (1997): 2.; „Püspöki beiktató”, *Keresztény Magvető* 103., 1. sz. (1997): 74.

Úgy gondolom, hogy a fentiekben leírtak igazolják és alátámasztják a bevezetőben felvetett gondolatot. Mindezeket természetesen nem azért osztottam meg, hogy a főtisztelendő Egyházi Képviselő Tanácsot eltérítsem a „püspökszentelési ünnepség” megszervezésétől, csupán jelezni szerettem volna, hogy az unitárius teológiával és liturgiával, de még a hagyománnyal is nehezen illeszthető össze a püspökszentelés.